

11. Maurer, AA 1981, 'The Legacy of Etienne Gilson', *One Hundred Years of Thomism: Aeterni Patris and Afterwards, a Symposium*, Houston, TX: Centre for Thomistic Studies, University of St. Thomas, pp. 28-44.
12. Murphy, FA 2004, *Art and Intellect in the Philosophy of Étienne Gilson*, Columbia, Missouri: University of Missouri Press, ix + 363 p.
13. Shanley, BJ 2002, *The Thomist Tradition. Handbook of Contemporary Philosophy of Religion*. Vol. 2, Dordrecht: Kluwer, xiv + 238 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.41(7-9)-8

УДК 2-675:272-662:3:28

**РЕЛІГІЄЗНАВЧО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЕКУМЕНІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В КОНТЕКСТІ
МІЖРЕЛІГІЙНОГО ДІАЛОГУ З ІСЛАМОМ**

*A RELIGIOUS-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF
THE CATHOLIC ECUMENICAL CONCEPT IN THE CONTEXT OF
INTERRELIGIOUS DIALOGUE WITH ISLAM*

А. М. Квік

Актуальність теми дослідження. Саме тому в умовах глобалізації суспільства виникає чим раз гостріша потреба в формуванні сприятливих умов для функціонування різних релігійних систем, а частіше мирного співжиття конфесій та деномінацій в середовищі окремих релігійних вчень. Тому проблематичні питання на котрі силується дати відповідь екуменізм, заслуговують із плином часу все більшої уваги.

Постановка проблеми. В процесі діалогу важливим є потрактування «співрозмовника» з позиції сотеріології конкретної конфесії, що може здійснюватися у світлі інклюзивізму (припущення, що спасіння може досягнути будь-який християнин, без різниці його конфесійної приналежності чи навіть і нехристиянин, якщо він дотримується норм загальнолюдської моралі, етичних принципів) або ексклюзивізму (спасіння можуть досягнути тільки послідовники певної релігійної віри чи конфесії). В середовищі католицької теології богослови, котрі відзначалися інклюзивістськими сотеріологічними поглядами були А. де Любак та К. Ранер, котрі намагалися витворити концепцію, котра б стала

Urgency of the research. That is why, in the conditions of the globalization of society, there is an increasingly urgent need to create favorable conditions for the functioning of various religious systems, and more often the peaceful coexistence of confessions and denominations in the environment of individual religious teachings. Therefore, the problematic questions to which ecumenism tries to give an answer deserve more and more attention with the passage of time.

Target setting. In the process of dialogue, it is important to interpret the «interlocutor» from the standpoint of the soteriology of a specific denomination, which can be carried out in the light of inclusivism (the assumption that salvation can be achieved by any Christian, regardless of his religious affiliation or even a non-Christian, if he adheres to the norms of universal morality, ethical principles) or exclusivism (salvation can only be achieved by followers of a certain religious faith or confession). In the environment of Catholic theology, theologians who were distinguished by inclusivist soteriological views were A. De Lubak and K. Raner, who tried to create a concept that would become a kind of bridge for ecumenical and interreligious dialogue.

своєрідним мостом для екуменічного та міжрелігійного діалогування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики екуменічної концепції католицизму займався цілий ряд дослідників, зокрема Н. Гордієнко, Н. Арсенєва, Ю. Крянев, В. Бодак, І. Бондарук, С. Кияк, П. Яроцький, В. Єленський, О. Кисельов, Ю. Корнійчук.

Постановка завдання. Дане дослідження ставить за мету аналіз ефективності католицької екуменічної концепції з перспективи розвитку міжрелігійного діалогу.

Виклад основного матеріалу. Просвітницька філософська концепція спричинила формування розуміння того, що релігія повинна служити спільному благу та справедливості в суспільстві, а інакше вона не може вільно функціонувати в публічному просторі. Протестантська критика біблійного тексту відображає по великому рахунку основні тенденції кризи віри в суспільному середовищі просвітництва, а також вони заклали фундамент для становлення ліберальної теології. В католицькому середовищі такі явища зазнали критики, однак з часом з'являється розуміння потреби наявності адекватної реакції традиційної Церкви. Як варіант розв'язання цього питання може бути створення умов розмежування релігійної та нерелігійної сфер, котре уможливить досягнення об'єктивності зі сторони світської влади із одночасним включенням юридично врегульованого функціонування релігійних організацій, котрі можу здійснювати соціальну діяльність в площині екуменічних акцій.

Аналіз суспільних явищ, котрі дали поштовх до формування екуменічного руху в його теперішніх формах та виявах, є надзвичайно значущим, оскільки є відчитування та прогнозування подальшого розвитку екуменічної концепції в цілому, потребує деталізації окреслення впливу постмодерністських віянь на культурну переміну суспільства. Питання раціоналізації релігійних вірувань, котрі задовольняють потреби переважної більшості населення планети, щоразу частіше виникає в релігієзнавчо-філософському

Actual scientific researches and issues analysis. A number of researchers, including N. Gordienko, N. Arsenyeva, Yu. Kryanev, V. Bodak, I. Bondaruk, S. Kyiak, P. Yarotskyi, V. Yelenskyi, O. Kiselyov, Yu. Korniyuchuk, were engaged in the study of the problems of the ecumenical concept of Catholicism.

The research objective. This study aims to analyze the effectiveness of the Catholic ecumenical concept from the perspective of the development of interreligious dialogue.

The statement of basic materials. The Enlightenment philosophical concept led to the formation of the understanding that religion must serve the common good and justice in society, otherwise it cannot function freely in the public space. Protestant criticism of the biblical text largely reflects the main trends of the crisis of faith in the social environment of the Enlightenment, and they also laid the foundation for the formation of liberal theology. In the Catholic environment, such phenomena have been criticized, but over time there is an understanding of the need for an adequate reaction of the traditional Church. As an option to solve this issue, the creation of conditions for the separation of religious and non-religious spheres, which will make it possible to achieve objectivity on the part of the secular authorities with the simultaneous inclusion of the legally regulated functioning of religious organizations, which can carry out social activities in the plane of ecumenical actions, can be done.

The analysis of social phenomena that gave impetus to the formation of the ecumenical movement in its current forms and manifestations is extremely significant, as it is a reading and forecasting of the further development of the ecumenical concept as a whole, which requires a detailed delineation of the impact of postmodern trends on the cultural change of society. The question of rationalization of religious beliefs, which satisfy the needs of the vast majority of the planet's population, arises more and more often in the religious and philosophical environment, but the question of the probability of the disappearance of these beliefs or, even more, their elimination

середовищі, однак жодним чином не ставиться питання про ймовірність зникнення цих вірувань чи тим паче їх усунення із культурно-світоглядної площини людства.

Висновки. Глобалізаційні процеси суспільства, котрі спрямовані на послідовне об'єднання людей в культурних та економічних площинах тягнуть за собою розмивання різного роду граней та ідентичностей. За умов такого процесу зближення і в релігійному середовищі виходить на перший план проблематика спільного співжиття різних релігійних систем за посередництвом толерантності, міжрелігійного діалогу та транскультурної динаміки. Різного виду екуменічні ініціативи покликані до вирішення цих питань, а наслідок поступового сприйняття осіб, котрі є носіями відмінних релігійних світоглядів виявляється у можливості діалогу та духовному єднанні цих релігійних систем. Успішна реалізація та функціональність такого діалогу, комфортне співіснування різних культур та світоглядних парадигм, стають можливими завдяки співпраці у сфері уникнення та подолання транскультурних та цивілізаційних конфліктів.

Ключові слова: екуменізм, міжрелігійний діалог, міжконфесійний діалог, релігійне середовище, іслам.

from the cultural and worldview plane of humanity, is not raised in any way.

Conclusions. The globalization processes of society, which are aimed at the consistent unification of people in the cultural and economic planes, entail the blurring of various faces and identities. Under the conditions of such a rapprochement process and in the religious environment, the problem of coexistence of different religious systems through tolerance, interreligious dialogue and transcultural dynamics comes to the fore. Different types of ecumenical initiatives are called to solve these issues, and the consequence of the gradual perception of persons who are carriers of different religious worldviews is manifested in the possibility of dialogue and spiritual union of these religious systems. The successful implementation and functionality of such a dialogue, the comfortable coexistence of different cultures and worldview paradigms, become possible thanks to cooperation in the field of avoiding and overcoming transcultural and civilizational conflicts.

Key words: ecumenism, interreligious dialogue, interfaith dialogue, religious environment, Islam.

Актуальність теми дослідження. Саме тому в умовах глобалізації суспільства виникає чим раз гостріша потреба в формуванні сприятливих умов для функціонування різних релігійних систем, а частіше мирного співжиття конфесій та деномінацій в середовищі окремих релігійних вчень. Тому проблематичні питання на котрі силується дати відповідь екуменізм, заслуговують із плином часу все більшої уваги.

Постановка проблеми. В процесі діалогу важливим є потрактування "співрозмовника" з позиції сотеріології конкретної конфесії, що може здійснюватися у світлі інклюзивізму (припущення, що спасіння може досягнути будь-який християнин, без різниці його конфесійної приналежності чи навіть і нехристиянин, якщо він дотримується норм загальнолюдської моралі, етичних принципів) або ексклюзивізму (спасіння можуть досягнути тільки послідовники певної релігійної віри чи конфесії). В середовищі католицької теології богослови, котрі відзначалися інклюзивістськими сотеріологічними поглядами були А. де Любак та К. Ранер, котрі намагалися витворити концепцію, котра б стала своєрідним мостом для екуменічного та міжрелігійного діалогування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики екуменічної концепції католицизму займався цілий ряд

дослідників, зокрема Н. Гордієнко, Н. Арсенєва, Ю. Крянев, В. Бодак, І. Бондарук, С. Кияк, П. Яроцький, В. Єленський, О. Кисельов, Ю. Корнійчук.

Постановка завдання. Дане дослідження ставить за мету аналіз ефективності католицької екуменічної концепції з перспективи розвитку міжрелігійного діалогу.

Виклад основного матеріалу. Значущий вплив на формування екуменізму в його теперішньому вигляді здійснило протестантське середовище кінця XIX ст., а ранні прояви екуменічних віянь виникають ще до XVII ст., а тому не варто повністю сепарувати просвітницькі наративи та ключові вектори екуменізму. Просвітницька філософська концепція спричинила формування розуміння того, що релігія повинна служити спільному благу та справедливості в суспільстві, а інакше вона не може вільно функціонувати в публічному просторі. Впродовж свого історичного розвитку християнство намагалося здійснити деяку раціоналізацію окремих теологічних проблематик, про що свідчить феномен схоластики в період Середньовіччя, незадоволення виключно обрядовістю в часі Реформації, намагання здійснити духовне звільнення в часі Просвітництва внесли свої корективи у становлення раціоналізування європейської християнської релігійності [3, с. 202].

Протестантська критика біблійного тексту відображає по великому рахунку основні тенденції кризи віри в суспільному середовищі просвітництва, а також вони заклали фундамент для становлення ліберальної теології. В католицькому середовищі такі явища зазнали критики, однак з часом з'являється розуміння потреби наявності адекватної реакції традиційної Церкви. Цим питанням мала займатися так звана "нова схоластика", котра намагалася через синтез томізму та ідеалістичних концептів віднайти відповіді на виклики часу. Зокрема папа Лев XIII в своїй енцикліці "Aeterni patris", визначає філософію Томи Аквінського як найдосконалішу для вірян Католицької Церкви, та обґрунтовує потребу її ревіталізації та пристосування до тогочасних людських потреб. У протестантському теологічному середовищі формується "діалектична теологія", котра орієнтується на вибрані тези апостола Павла в плані сотеріологічних питань та тверджень Мартіна Лютера, про можливість спасіння душі виключно завдяки особистій вірі. Дослідниця М.Ю. Чікарькова вважає, що саме церковна політика "оновлення", "aggiornamento", що бере за основу неотомізм та протестантська "діалектична теологія" у своїй синергії створюють можливість зближення між цими християнськими традиціями та надають площину для співпраці в екуменічному напрямку [9, с. 355].

Ця діяльність не є тільки в площині релігійних, догматичних, сотеріологічних питань між різними християнськими конфесіями, а стосуються і інших соціальних вимірів, тому не всі екуменічні акції можна класифікувати, як релігійні. Наприклад, спільна діяльність християнських конфесій у таких соціальних сферах як освіта, екологія, медицина, стосується нерелігійного виміру екуменізму. А вже така діяльність, котра спрямована на побудову діалогу в богословсько-сотеріологічних питаннях догматики, біблістики, літургії та місіології носить релігійний характер та будується на засадах толерантності та віротерпимості. Що ж стосується різниці специфіки побудови відносин в контексті цих двох вимірів, то необхідними умовами для творення нерелігійної екуменічної діяльності достатньо є бажання та відкритості представників різних конфесій до побудови такої співпраці. Однак для релігійної екуменічної діяльності наявність тільки цих елементів є замалою. Звичайно не можна применшувати важливість конструктивного впливу на розвиток міжконфесійного діалогу зі сторони

нерелігійних відносин, адже вони закладають підвалини для взаєморозуміння, неупередженого пізнання та прихильності учасників один до одного. Спільні зусилля релігійних спільнот, їхнє об'єднання довкола проблем соціальної несправедливості, миру у світі непрямим чином призводить до уникнення непорозумінь та зосередження на об'єднувчих елементах [6, с. 27-28].

Відсутність вищезазначеної платформи означає, що єдино можливим варіантом фундаменту для будування такого діалогу є принцип світськості, в рамках якого міжконфесійний діалог здійснюється в площині державного, тобто світського апарату, котрий зберігає принципи неупередженості, незаангажованості та об'єктивності по відношенню до учасників цього діалогу, зберігається рівність не зважаючи на кількість вірних тієї чи іншої релігії або конфесії. Тому зі сторони державного апарату є надзвичайно важливим уникнення надавання преференцій котрійсь релігійній спільноті, а тим більше неможливість прийняття якоїсь релігійної політики в якості державної. За таких умов діяльність світського апарату управління відбуватиметься в рамках норм міжнародного права, а не з огляду на норми якоїсь релігійної системи, в моральній сфері керуватиметься загальнолюдськими принципами етики та моралі, а не етичними імперативами якоїсь релігійної системи.

Та принцип світськості не є панацеєю у вирішенні екуменічних питань, оскільки при його застосуванні виникають ряд інших, зокрема: Чи можливо віднайти вичерпну, істинну, функціональну відповідь на фундаментальні питання пов'язані із гідністю життя та людською особистістю за допомогою норм міжнародного права та загальнолюдських принципів моралі, котрі зі сторони ліберальних філософських систем, що в даний історичний період набирають популярності в широкому загалі суспільства все частіше визначаються як релятивні, непостійні та неабсолютні? Якщо це є неможливо, то якого характеру, кваліфікації, виду діяльності організація може зайняти місце арбітра моральності в суспільстві, котрий зазнає перемін внаслідок науково-технічного прогресу та пов'язаних із цим нових питань в сфері міжособистісних стосунків.

Як варіант розв'язання цього питання може бути створення умов розмежування релігійної та нерелігійної сфер, котре уможливить досягнення об'єктивності зі сторони світської влади із одночасним включенням юридично врегульованого функціонування релігійних організацій. Дослідниця І.В. Горохолінська вважає, що такого роду синергія світськості та релігійності може бути досить функціональна, ба навіть виокремитися в двох вимірах: ідейно-методологічному та предметному. Перший носить характер міждисциплінарної взаємодії дослідницького потенціалу теології, філософії та релігієзнавства, при аналізуванні релігійності як визначального духовного та соціально-комунікативного феномену. Другий вимір визначає на особистісній та соціально-діяльній сферах виокремлення тих моделей та зразків співпраці світських та релігійних установок свідомості, котрі функціонують в сучасності [3, с. 70].

Міжрелігійний та міжконфесійний діалоги завдяки таким принципам можуть бути оптимізовані та врегульовані в умовах однакового універсального світського простору права для всіх релігійних організацій. Така форма принципу світськості допомагатиме уникати релігійних конфронтацій, завдяки побудові діалогу без надавання переваг котрійсь релігії чи конфесії. Важливою складовою такого діалогу є розуміння потреби неупередженого об'єктивного дослідження релігійності як такої, що здійснюватиметься порівняльним релігієзнавством, через аналізування спільних та відмінних елементів в світових релігіях в їхньому сучасному стані. Справжня можливість створення продуктивної співпраці та

діалогу може бути завдяки присутності в такій експертній групі виключно релігієзнавців, але не представників тих чи інших релігій чи конфесій. Та в практичному застосуванні така модель залишається в площині ідеалізму, а екуменічний рух намагається створити той необхідний фундамент для творення діалогу.

Будучи феноменом, про котрий виникають часто-густо контroversійні думки із філософського, релігієзнавчого та теологічного середовищ, дехто трактує екуменізм, як спробу створення такої інституційної форми релігійності, котра не зосереджуватиметься на сакральності. При розгляді такого трактування екуменічної концепції можливі негативні оцінки її, якщо розуміти її як профанацію сакральних елементів релігійних вірувань. Однак така небезпека може існувати через спроби деяких прихильників екуменізму перетворити його із руху на відновлення єдності між християнами в рух на міжрелігійне поєднання (але не зближення) з нехристиянськими релігіями, що може створювати небезпеку еклектики та синкретизму. Однак справжньою метою екуменізму є відновлення сопричастя між роздробленими християнськими Церквами та конфесіями, а зближення і налагодження діалогу із іншими релігіями, є наслідком прийняття і відкритості до людей із відмінними світоглядними установками. Також ймовірною причиною існування критичних тверджень по відношенню до екуменізму в середовищах традиційного християнства, як не дивно, є об'єднуючий фактор спільності християнської традиції та особливості історичного розвитку відносин між учасниками цього руху [8].

Екуменічний рух може зазнати небезпеки трансформації його першопочаткової мети, оскільки зазнає розширення, включаючи в себе новітні християнські рухи та намагаючись створити сприятливі умови для їхнього комфортного перебування. Ймовірним розвитком подій може бути зміна призначення Всесвітньої Ради Церков із інституції, котра є створена з метою врегулювання питань міжхристиянського діалогу та еклезіології на організацію міжнародного об'єднання християнських конфесій в питаннях вирішення проблем соціальної справедливості, екології та миру у світі. Така зміна основної мети екуменізму частіше оцінюється як негативний результат екуменічного руху.

З цього погляду є важливим зосередження на іншому вимірі екуменізму – духовному, котрий “означає внутрішнє навернення, перемену серця, освячення власного життя, любов, самопожертву, покору, терпіння, проте й оновлення та перетворення Церкви, й не менш важливо: молитва є серцем екуменічного руху” [8, с. 18]. Ця складова екуменічного руху в католицькій інтерпретації займає чільне місце, а в документах Другого Ватиканського собору визначається, як душа всього екуменічного руху, оскільки може бути висловлений у веденні такого способу життя християнином, котрий є узгоджений із Євангельськими засадами, а також через молитовні практики в наміренні єдності [4, с. 135].

Також важливим практичним елементом духовного екуменізму є концентрація на значенні Святого Письма, як спільного для всіх християн авторитетного джерела віри, що є функціональною складовою у побудові католицько-протестантського діалогу. Фундаментальною основою для будування відносин в напрямку відновлення християнської єдності виступає саме Святе Письмо, бо навіть, якщо є певні конфесійні розходження в питаннях догматики, еклезіології, літургії та інших богословських питаннях, то саме Святе Письмо становить той елемент, котрий є спільним для всіх конфесій християнства. Тому в ході діяльності акцій духовного екуменізму створюються також ініціативи, котрі мають за мету популяризувати читання та вивчення Біблії серед вірян. Що

стосується католицько-православного діалогу, то він також характеризувався в різні історичні етапи розходженнями в питаннях есхатології, еклезіології, літургії та догматики. Тут єднальним елементом виступає духовна практика почитання Діви Марії та святих, довкола котрої можливо будувати фундамент для конструкції духовного єкуменізму [10, с. 63].

В Катехизмі Католицької Церкви ми читаємо, що почитання вірними Богородиці має особливе місце поряд із культом почитання інших святих. Відчитування цього елементу духовності в душі єкуменізму має сприяти зближенню католиків не тільки із православними християнами, але й з протестантами. Спільні риси святкових відправ та молінь культу Пресвятої Діви впливають із дотримання постанов та рішень перших Вселенських соборів Католицькою Церквою та Східними Церквами. У численних лютеранських та старокатолицьких церковних общинах, багатьох деномінаціях, котрі виникли після доби Реформації літургічні богослужбові календарі містять святкові моління присвячені Діві Марії, котрі можуть виступати єднальними елементами в процесі діалогування.

Духовний єкуменізм є спрямований на змінення масової свідомості християн через моменти практичної взаємодії між християнами та має на меті допомогти побачити в тому, хто належить до іншої конфесії не ворогів, котрі є відмінними, але братів, з котрими є щось спільне. Перебування на спільній молитві сприяють подоланню упередженого ставлення одних до одних, усвідомленню того, що в інших християнських церквах є люди, котрі мають спільні світоглядні погляди, подоланню скептицизму, безумовної підозрливості та ворожості.

Зв'язок між побудовою структури Церкви та Божественною Літургією набрав важливості після Другого Ватиканського Собору, котрий спрямував богословську думку на “євхаристійну еклезіологію”. Суттю цієї теологічної концепції є потрактування Євхаристії як головного інструменту побудови єдності в структурі Церкви та її функціонування у світі, тому зі сторони Католицької Церкви здійснювалися спроби зведення мостів задля такого розуміння Євхаристії, котре б сприяло єкуменічному діалогу між учасниками. “Вона (євхаристійна еклезіологія) зародилась, а якщо точніше – відродилась, у ХХ ст. спочатку у православному, а потім і у католицькому богословському середовищі. На католицькому Заході одним з її послідовників був відомий богослов Анрі де Любак. На православному Сході – О. Шмеман, Й. Ме-йєндорф, Н. Афанасьєв, І. Зізіулас та інші” [1, с. 25]. Лімський документ комісії “Віра і церковний устрій” Всесвітньої Ради Церков зазначав, що літургічна традиційна розмаїтість в її єднанні із спільною євхаристійною вірою, визначається як елемент духовного збагачення християнської традиції. Саме тому спільнотність, як не дивно, не виключає різноманітності, бо містить в собі множинність, через подолання всякого розбрату у стремлінні до єдності в різноманітності.

В часі післясоборового періоду в Католицькій Церкві відбувся значний прогрес в пошуку таких можливостей, котрі б сприяли налагодженню євхаристійного діалогу із учасниками єкуменічного руху. Проблематичним залишався момент сопричастя в Таїнствах (communication in sacris). Стосовно цього перестерігав документ Другого Ватиканського собору “Декрет про єкуменізм”, в якому зазначалося, що такий засіб відновлення єдності між християнами може бути застосований тільки за наявності таких двох засад як: свідоцтво єдності Церкви та можливість участі в прийнятті засобів благодаті [3, с. 135]. З огляду на відсутність котрогось із цих принципів, котрі свідчать про

відновлення видимих зв'язків церковної єдності, Католицька Церква не дозволяє спільного звершення Євхаристії. Та все ж існують певні пом'якшуючі обставини та умови, коли католицьким священнослужителям надається дозвіл на уділення причастя вірним некатолікам, за умови відома місцевого єпископа.

Кодекс Канонічного Права Католицької Церкви визначає, що правосильно уділити Причастя вірним, котрі належать до котроїсь із Східних Церков в тому випадку, якщо ці вірні самі висловлюють прохання про це і будуть налаштовані належним чином. Також це положення стосується і вірних тих Церков, котрі за трактуванням Апостольського Престолу знаходяться в рівних умовах, що й такі Східні Церкви в тому, що стосується розуміння таїнств. Однак таке спільне євхаристійне служіння в деяких країнах призвело до явища "євхаристійної гостинності", котре означало для прихильників єкуменізму дозвіл на участь у прийнятті Таїнства Євхаристії католиків і некатоліків розуміння тотожності із сопричастям в Таїнствах. Внаслідок цього, задля уникнення нівелювання католицької ідентичності та профанації Таїнств, Католицька Церква була вимушена здійснити вимушені кроки в напрямку застереження від небезпеки розмивання демаркації сакраментального усвідомлення вірними прийняття Таїнств. В інструкції Конгрегації Таїнств "Redemptionis Sacramentum" та енцикліці папи Івана Павла II "Ut unum sint" у своїй застерігалося духовенство Католицької Церкви здійснювати євхаристійне служіння із представниками інших конфесій, за винятком нагальної потреби. Ба навіть більше, такі дії були демарковані як деструктивні в процесі побудови єкуменічного діалогу, бо створюють хибне розуміння для мирян того, що інші церкви поділяють католицьке розуміння Євхаристії та перебувають в євхаристійному сопричасті.

Процес становлення концепції єкуменізму зазнавав впливу не тільки зі сторони історичних змін у середині християнського суспільства, але й зі сторони зовнішнього середовища, зокрема через зміну культурних та філософсько-світоглядних суспільних елементів в конкретних історичних періодах. Хоча Католицька Церква зосередила свою увагу на євхаристійній еклезіології після Другого Ватиканського Собору у світлі єкуменічної парадигми, однак місце та роль Євхаристії в процесі побудови діалогу вимагає створення специфічних теологічних основ для зближення християн, а це виявилось не таким простим завданням.

Важливість значення проблематики допущення некатоліків до прийняття таїнств, спільного звершення Євхаристії із представниками інших конфесій визначається приділенням особливої цьому питанню зі сторони католицизму. Тому не зважаючи, що є досягнуто певного поступу в міжконфесійному порозумінні в питаннях християнської віри завдяки єкуменічному діалогу, однак основна ціль в католицькому розумінні полягає не тільки у спільних богослужіннях та євхаристійному служінні водночас із збереженням розділеності Церков, але в сопричасті цих Церков у таїнствах і в єдиній вірі. Ця мета може бути досягнена в подальшій перспективі через будівництво основ завдяки служінню, братерству, свідченню віри та оновленню. В багатьох документах котрі були сформовані на Другому Ватиканському соборі, окреслено теоретичне обґрунтування потенціалу єкуменізму та напрямки практичного вирішення завдань єкуменічного руху.

Важливим буде також здійснити аналіз функціональності єкуменізму в світлі його дотичності до міжрелігійного діалогу, що сприяє кращому порозумінню між сповідниками різних релігійних доктрин та носіями різних релігійних світоглядів на прикладі католицько-ісламського міжрелігійного

діалогу [7]. Початковий етап у розвитку християнсько-ісламського діалогу можна відзначити понтифікатом папи Павла VI, а саме його паломництвом до Гробу Господнього на Святій Землі. Позитивне прийняття візиту папи зі сторони мусульманського населення та йорданського короля Хусейна, здійснило свій вплив на прихильні слова папи в його енцикліці "Ecclesiam suam", де він в окремому розділі означає спільні елементи християнства та ісламу. Папа проводить певну паралель із поклонінням мусульман Єдиному Богові, котрому поклоняються і католики, а тому мусульмани заслуговують проявів поваги та любові зі сторони християн. Також позитивним елементом до витворення конструктивного діалогу між ісламом та католицизмом був виступ кардинала Ф. Кеніґа у 1965 році в Каїрі. Кардинал мав можливість доповідати в університеті Аль-Азхар, котрий є найпрестижніший в усьому мусульманському світі. Вагомість цієї події є великою з огляду на те, що з кафедри університету християнин виступив вперше впродовж його майже тисячолітнього існування.

Також папа Іван Павло II, будучи прихильником екуменічного руху, усвідомлював потребу того, що ісламо-християнський діалог не може перебувати у фазі стагнації, а тому потребувалося його не просто підтримувати у формальний спосіб, але здійснювати конкретні жести доброї волі зі сторони Католицької Церкви. Тому в 1986 році в Асизі папа Іван Павло II ініціював зібрання представників близько 60-ти релігій, серед котрих були також і представники ісламу, для спільного моління за мир в усьому світі [2]. У 1989 році розпочалася серія зустрічей ватиканських дипломатів та представників ісламського товариства World Islamic Call Society. Через шість років розпочинається ґрунтовне опрацювання відносин між католицизмом та мусульманством Комітетом у справах католицько-ісламських зв'язків, а через три роки між Ватиканом та університетом Аль-Азхар був укладений договір, котрий регулював проведення щорічних зібрань для обговорення проблем та перспектив у відносинах між ісламом та католицизмом

Паломництво до Уру Халдейського було заплановане папою Іваном Павлом II у 1999 році через намагання зосередити увагу паломників на особі старозавітного патріарха Авраама, як батька віри, котрий почитається і в юдаїзмі, і в християнстві, і в ісламі. Однак через протидію зі сторони Садама Хусейна, іракського президента, це паломництво так і не відбулося. Вагомою та знаковою подією стало відвідування святим папою Іваном Павлом II мечеті Омейядів у Дамаску, що стало безпрецедентною подією, коли Глава Католицької Церкви відвідав мечеть. Також на наступний день понтифік виступив із промовою на центральній площі в Дамаску під час спільної молитви християн та мусульман, в якій заохотив християн, юдеїв та мусульман до здійснення поступу в напрямку порозуміння та примирення.

У зв'язку із терористичними актами в США 11 вересня 2001 року, ісламо-християнський діалог виходить з-поза релігійної площини та переходить в площину політичну. Саме тому в часі відвідування Казахстану невдовзі після цих трагічних подій Іван Павло II сказав, що Католицька Церква із повагою ставиться до ісламу, але в його істинній суті, до його молитовних практик та моральних настанов, котрі закликають до турботи про ближнього. Папа підкреслив, що вірні всіх релігій повинні остерігатися інтерпретувати Бога через призму власних людських амбіцій, завдяки аналізу власних помилок, адже ненависть, фанатизм та тероризм є зневажанням Бога, а не служіння Йому, і як наслідок призводять до спотворення істинного людського образу.

Папа також висловив своє бачення мирного співіснування релігій у світі,

зокрема на прикладах ісламу та християнства. Спільні елементи мусульманської та християнської теологічних доктрин можуть бути взятими за основу для діалогу між християнами та мусульманами, котрий здійснив би початковий вклад у вибудування такої цивілізації, котра ґрунтується на засадах любові, поваги та прощення. Візит папи Івана Павла II в Казахстан став подією, котра позитивно вплинула на процес міжконфесійного та міжрелігійного діалогів, ба навіть послуговував конструктивним чинником для міжцивілізаційного обміну культурними меседжами та укріплення між Ватиканом та Казахстаном партнерських відносин.

Декларація про всесторонній розвиток ісламо-християнської співпраці за посередництвом встановлення та розвитку комунікації навчальних закладів, підписантами якої виступили Папська рада та представники турецького міністерства у справах релігії, була підписана у кінці квітня 2002 року. Її мета – це обмін досвідом між викладачами та студентами, на зразок того, як це відбувалося в Папському Григоріанському університеті.

Стосовно відповіді представників мусульманства на ці акти будування діалогу зі сторони Католицької Церкви, то тут специфіка полягає у відмінній структурі ісламу, оскільки в мусульманстві відсутня чітка ієрархія та інституційна пов'язаність спільнот, що утруднює будування діалогу як такого, що вівся б між католицизмом та мусульманством в цілому. Саме тому відкритість до порозуміння тієї чи іншої ісламської общини можна охарактеризувати тільки в контексті висловлювань авторитетної особи цієї общини. В теперішній час дедалі більша кількість мусульман, котрі здійснюють академічну діяльність, із прихильністю ставляться до розвитку діалогу з християнським світом, задля об'єднання спільних зусиль в протистоянні атеїстичному деструктивному впливу на соціум, укріпленні моральності в масах, підтримки справедливості на міжнародному рівні, пропагуванні віротерпимості в поєднанні з протидією релігійного фундаменталізму екстремізму. Яскравим прикладом поширення таких тенденцій в релігійному середовищі є виступ шейха Юсуфа аль-Кардаві, сучасного ісламського богослова, президента Міжнародного союзу мусульманських учених. Аль-Кардаві у своєму зверненні в часі Мусульmano-християнського саміту в Римі у 2001 році зазначив, що мусульмани прихильно ставляться до будування діалогу християнськими теологами та ісламськими улемами, задля віднайдення відповідей на актуальні питання проблематики комунікації між християнством та ісламом.

Загалом з огляду на розвиток екуменічної концепції католицизму та її практичного застосування, а також і з перспективи розвитку міжрелігійного діалогу, зокрема на прикладі ісламу, понтифікат папи Івана Павла II можна визначити як такий, що приніс численні напрацювання та плоди, через сотні візитів у мусульманські країни, заснування та, що найважливіше, функціонування багатьох міжрелігійних програм, налагоджування зв'язку між Ватиканом та науковими середовищами ісламського світу.

Що стосується розвитку ісламо-християнського діалогу за час понтифікату папи Бенедикта XVI, то загалом в медіапросторі та широкому загалі побутують оціночні враження того, що в цей період діалог зазнав суттєвої деградації. Однак за об'єктивного погляду на них прослідковується уміла гіперболізація двозначних моментів промов папи ідеологами ісламського фундаменталізму. Зокрема відомий регенсбургський цитатний скандал послужив на користь розпалювання міжрелігійної ворожнечі, звинуваченням в адресу папи стосовно його неповаги до ісламу та невігластві. Однак і за такого стану речей, були також і ті, хто підтримали

папу в його заклику до істинної релігійної терпимості, котра ґрунтується на любові та вірі, а не є секулярною політкоректністю. Висловлювання папи, котре не мало на меті образити чиїсь релігійні почуття, містило заклик того, що неможливо оправдати будь-яке насильство Святим Писанням [5]. Та замовчуванням та недостатньо висвітленим в медіапросторі наслідком цього скандалу стало пожвавлення серед ісламських авторитетних діячів обговорення потреби певних реформ в релігійній системі мусульманства. До прикладу, король Саудівської Аравії Абдалла виступив із закликом щоби здійснити проведення реформ в мусульманстві [11].

Висновки. Глобалізаційні процеси суспільства, котрі спрямовані на послідовне об'єднання людей в культурних та економічних площинах тягнуть за собою розмивання різного роду граней та ідентичностей. За умов такого процесу зближення і в релігійному середовищі виходить на перший план проблематика спільного співжиття різних релігійних систем за посередництвом толерантності, міжрелігійного діалогу та транскультурної динаміки. Різного виду екуменічні ініціативи покликані до вирішення цих питань, а наслідок поступового сприйняття осіб, котрі є носіями відмінних релігійних світоглядів виявляється у можливості діалогу та духовному єднанні цих релігійних систем. Успішна реалізація та функціональність такого діалогу, комфортне співіснування різних культур та світоглядних парадигм, стають можливими завдяки співпраці у сфері уникнення та подолання транскультурних та цивілізаційних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Андрійовський, Р 2003, 'Євхаристійна еклезіологія у православному світі ХХ століття'. *Alma mater (Журнал студентів Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі)*, № 68, с. 25–29.
2. Бриндак, І 2011, Правда про Асиж. *Самбірсько-Дрогобицька єпархія..* Режим доступу: <<http://sde.org.ua/zmi/zvoda/item/1664-pravda-pro-asyj.html>>. [22 Вересень 2022].
3. Горохолінська, ІВ 2019, *Демаркація секулярного / постсекулярного в сучасній релігійності: філософський та богословський дискурс*. Дисертація доктора філософських наук, *М-во освіти і науки України, Нац. Пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 510 с.
4. *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі* 2014, Перекл. З лат., Львів, Український католицький університет, Свічадо, 608 с.
5. Єленський, В 2006, 'П'ять вимірів турецького візиту папи Бенедикта XVI'. *Радіо Свобода*. Режим доступу: <<https://www.radiosvoboda.org/a/955664.html>>. [22 Вересень 2022].
6. Кисельов, О 2009, *Феномен екуменізму в сучасному християнстві*. Київ: *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*, 133 с.
7. 'Послання до Божого люду з нагоди закінчення Спеціальної Асамблеї для Близького Сходу Синоду Єпископів Католицької Церкви (підсумок)' (2010), *Radio Vaticana*. Режим доступу: <http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2010/10/23/poslanija_do_bozogo_lyudu_z_nagodi_zakincennja_specialnoji_ασamblеi_dlia_blizkogo_schodu_sinodu_episkopiv_katoliczkoji_cerkvi_pidsuמוk>. [22 Вересень 2022].
8. *У пошуках єдності християн* 2008, Київ: *Дух і літера*, 224 с.
9. Чікарькова, МЮ 2019, 'Еволюція новітньої християнської теології: від модернізму до постмодернізму'. *Волинський Благовісник*, № 7, с. 355–372.
10. Шкрібляк, МВ 2013, 'Православно-католицький діалог кінця ХVI – початку ХVII століть: постаті та провідні тенденції'. *Релігія та Соціум*, № 1, с. 55–64.
11. Rooney, AF 2017, 'Religious freedom and Islamic terrorism'. *Cruх*. Режим доступу: <<https://cruхnow.com/commentary/2017/05/17/religious-freedom-islamic-terrorism>>. [22 September 2022].

References:

1. Andriiovskiy, R 2003, 'Ievkharystiina ekleziolohiia u pravoslavnomu sviti KhKh stolittia (Eucharistic ecclesiology in the Orthodox world of the 20th century)'. *Alma mater (Zhurnal studentiv Ukrainskoi Papskoi Kolehii sv. Yosafata v Rymi)*, № 68, s. 25–29.
2. Bryndak, I 2011, Pravda pro Asyzh (The truth about Assisi). *Sambirsko-Drohobytska yeparkhiia*. Rezhym dostupu: <<http://sde.org.ua/zmi/zvoda/item/1664-pravda-pro-asyj.html>>. [22 Veresen 2022].
3. Horokholinska, IV 2019, *Demarkatsiia sekuliarnoho / postsekuliarnoho v suchasni relihiinosti: filosofskiy ta bohoslovskiy dyskurs (Demarcation of secular / post-secular in modern religiosity: philosophical and theological discourse)*. Dysertatsiia doktora filosofskikh nauk, *M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. Ped. Un-t im. M. P. Drahomanova*, Kyiv, 510 s.
4. *Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru (1962–1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari (Documents of the Second Vatican Council (1962–1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments)* 2014, Perekl. Z lat., Lviv, Ukrainskiy katolytskyi universytet, Svichado, 608 s.
5. Ielenskiy, V 2006, 'Piat vymiriv turetskoho vizytu papy Benedykta XVI (Five dimensions of the Turkish visit of Pope Benedict XVI)'. *Radio Svoboda*. Rezhym dostupu: <<https://www.radiosvoboda.org/a/955664.html>>. [22 Veresen 2022].
6. Kyselov, O 2009, Fenomen ekumenizmu v suchasnomu khrystyianstvi (The phenomenon of ecumenism in modern Christianity). Kyiv: *Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova*, 133 s.
7. 'Poslannia do Bozhoho liudu z nahody zakinchennia Spetsialnoi Asamblei dlia Blyzkoho Skhodu Synodu Yepyskopiv Katolytskoi Tserkvy (pidsumok) (Message to the people of God on the occasion of the end of the Special Assembly for the Middle East of the Synod of Bishops of the Catholic Church (summary))' (2010), Radio Vaticana. Rezhym dostupu: <http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2010/10/23/poslannia_do_bozhoho_liudu_z_nahody_zakinchennia_spetsialnoi_asamblei_dlia/ucr-433469>. [22 Veresen 2022].
8. *U poshukakh yednosti khrystyian (In search of Christian unity)* 2008, Kyiv: *Dukh i litera*, 224 s.
9. Chikarkova, Miu 2019, 'Evolutsiia novitnoi khrystyianskoi teolohii: vid modernizmu do postmodernizmu (Evolution of modern Christian theology: from modernism to postmodernism)'. *Volynskiy Blahovisnyk*, № 7, c. 355–372.
10. Shkribliak, MV 2013, 'Pravoslavno-katolytskyi dialoh kintsia XVI – pochatku XVII stolit: postati ta providni tendentsii (Catholic dialogue of the late 16th and early 17th centuries: figures and leading trends)'. *Relihiia ta Sotsium*, № 1, s. 55–64.
11. Rooney, AF 2017, 'Religious freedom and Islamic terrorism'. *Crux*. Rezhym dostupu: <<https://cruxnow.com/commentary/2017/05/17/religious-freedom-islamic-terrorism>>. [22 September 2022].